

Аннотація. Обоснованы направления формирования механизма экологического аудита сельскохозяйственного производства путем использования системы экономических рычагов стимулирования его внедрения и реализации административных, экономических и социальных методов снижения негативного воздействия хозяйственной деятельности на окружающую природную среду.

Ключевые слова: механизм, сельскохозяйственное производство, экологический аудит, влияние, природопользования, стимулирования.

Abstract. Substantiated are ways the formation mechanism of ecological audit of agricultural production through the use of economic instruments to stimulate its introduction and implementation of administrative, economic and social methods to reduce the negative impact of economic activity on the environment.

Key words: mechanism, agricultural production, environmental audit, impact, nature us, promotion.

УДК: 338.432

Кравченко О.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ТА ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Анотація. У статті проаналізовано динаміку обсягів та ефективність виробництва продукції сільського господарства України; порівняно фактичний обсяги виробництва продукції з прогнозованим у Державній цільовій програмі розвитку українського села до 2015 року; і головне, проаналізовано тенденції розвитку сільського господарства України, провідних країн світу та світового в цілому.

Ключові слова: обсяг виробництва, ефективність, сільське господарство, урожайність, світове виробництво.

Постановка проблеми. Згідно інформації розташованої на офіційному WEB-сайті Мінагрополітики та продовольства України, наразі серед усіх галузей економіки лише аграрний комплекс демонструє більш динамічний позитивний розвиток. Так, за результатами 2012 року очікується суттєве збільшення виробництва валової продукції на 6,4% до рівня у 222,2 млрд.грн, також збільшення зовнішньоторговельного сальдо до 6,8 млрд. доларів США проти 4,2 млрд. попереднього року. Завдяки динамічному нарощенню виробництва у ключових галузях сільське господарство залишається провідним бюджетоутворюючим фактором, забезпечуючи зростання ВВП у період кризи. Зокрема,

у 2012 році від підприємств агропромислового виробництва до Зведеного бюджету надійде понад 42 млрд.гривень [1].

Але, виходячи зі старого прислів'я, все пізнається у порівнянні, необхідним є, по-перше, зіставлення саме фактичних обсягів та ефективності виробництва із даними Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року. По-друге, бажаним є бачення динаміки розвитку українського сільського господарства на фоні сусідніх країн, світових лідерів та світу в цілому. По-третє, враховуючи потенціал, особливо здобутки у сфері науки, залишаються мало висвітленим питання щодо динаміки частки України у світовому виробництві аграрної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду теоретичних та практичних аспектів забезпеченості, стану та ефективності виробництва продукції сільського господарства присвячені наукові дослідження багатьох вітчизняних науковців. Незважаючи на це, аналіз динаміки розвитку українського сільського господарства у світовому вимірі залишається недостатньо висвітленим. Особливої актуальності набуває зазначене питання у зв'язку з прийняттям цілої низки нормативних документів щодо подальшого розвитку аграрного сектору економіки [2-5]. Так, відповідно більшості програм розвитку, стратегій, концепцій тощо Україна вже має у декілька разів збільшити виробництво продукції сільського господарства, а саме: виробництво м'яса – у 2,1 раза більше, молока – в 1,4, плодів, ягід і винограду – у три, овочів і баштанних культур у – 1,3 раза порівняно з 2005 роком [2, 5].

Збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства обумовлено також зростанням населення на планеті, урбанізацією, зростанням попиту на м'ясу та молочну продукцію, використанням продукції рослинництва у якості альтернативного джерела енергії через її переробку у біоетанол [6].

Мета статті та завдання. Метою статті є висвітлення динаміки обсягів та ефективності виробництва продукції сільського господарства України та порівняння як з розвинутими державами світу (Великобританія, Німеччина, Франція, США), так і з тими, що розвиваються (Аргентина, Білорусь, Росія

тощо). Головним завданням є окреслення динаміки розвитку українського та світового сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно Державної стратегії регіонального розвитку, Україна є провідною аграрною державою Європи із значними можливостями для подальшого розвитку високоефективного, експортоспроможного виробництва продукції сільського господарства. На країну припадає майже третина запасів чорнозему та 27% орних земель у Європі (на одну особу в Україні припадає 0,68 гектарів орних земель, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 гектара, зокрема у Польщі – 0,30 і Франції – 0,31 гектара) [3].

Але ключовим є ефективність використання земель. Тому до основних показників варто віднести обсяг виробленої продукції сільського господарства на 1 га орних земель (табл. 1).

Таблиця 1.

Ефективність інтенсифікації виробництва продукції сільського господарства в деяких країнах світу у 2010 році

Країна	Площа ріллі, млн.га	Виробництво, млн.т			Виробництво на 1 га орних земель, т		
		зернових і зернобобових культур	м'яса (у забійній вазі)	молока	зернових і зернобобових культур	м'яса (у забійній вазі)	молока
Україна	32,5	39,3	2,1	11,2	1,21	0,06	0,34
Аргентина	31,0	46,6	4,7	10,5	1,50	0,15	0,34
Білорусь	5,5	7,0	1,0	6,6	1,27	0,18	1,20
Великобританія	6,0	21,7	3,5	14,0	3,62	0,58	2,33
Німеччина	11,9	44,7	8,2	29,7	3,76	0,69	2,50
Польща	12,5	27,4	3,5	12,3	2,19	0,28	0,98
Російська Федерація	121,8	61,0	6,9	32,1	0,50	0,06	0,26
США	162,8	404,3	42,2	87,5	2,48	0,26	0,54
Франція	18,3	67,3	5,8	24,2	3,68	0,32	1,32
Весь світ	1381,2	2499,9	292,8	720,9	1,81	0,21	0,52
Україна до всього світу, %	2,35	1,57	0,72	1,55	x	x	x
Україна до всього світу у 1990 році, %	2,39	2,54	2,45	4,52	x	x	x

Джерело: <http://faostat.fao.org/>

Так, за результатами 2010 року більшість країн демонструє високу ефективність інтенсифікації виробництва зернової продукції з розрахунку на одиницю орних земель. Тоді як в Україні вироблено 39,3 млн.т зерна на 32,5 млн.га ріллі, або 1,21 т на 1 га, одночасно, коли у середньому в світі отримують у 1,5 рази більше. Лідерами є Великобританія, Німеччина, Франція (від 3,6 до 3,8 т на 1 га ріллі), в США виробляють майже 2,5 т/га (рис.1). Не виключенням є ситуація з виробництвом м'яса та молока на одиницю орних земель.

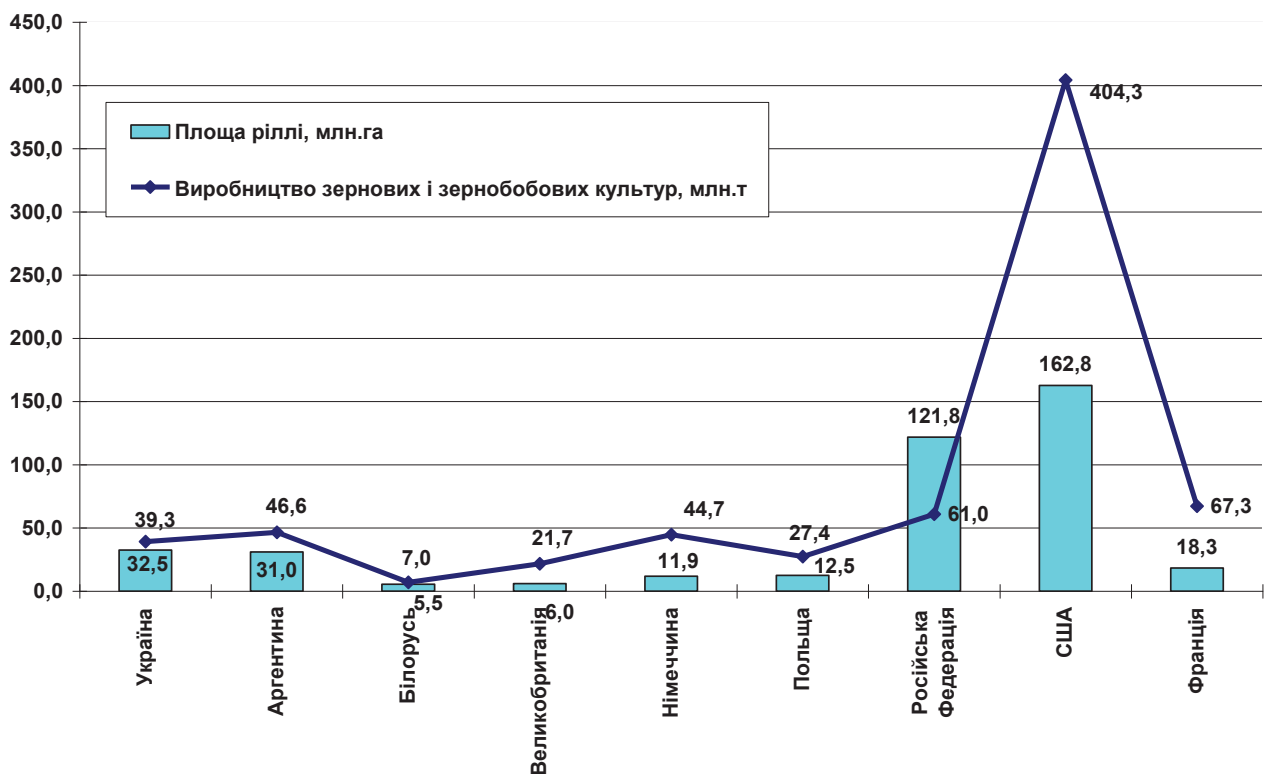

Рис. 1. Площа ріллі та виробництво зернових та зернобобових культур деяких країн світу у 2010 році

Крім кількості виробленої продукції на одиницю земельної площі, Україна суттєво знижує відсоток світового виробництва, а саме: зерна з 2,5% до 1,6%, м'яса у 3,4 рази до 0,7%, молока у 2,9 рази до майже 1,6%.

Наступним показником ефективності виробництва продукції сільського господарства є обсяг виробництва з розрахунку на одну особу (табл.2).

**Виробництво основних видів продукції сільського господарства
на одну особу у 2010 році, кг**

Країна	Зернові та зернобобові культури	Цукровий буряк	М'ясо (у забійній вазі)	Молоко
Україна	856	300	45	245
Аргентина	1144	-	115	258
Білорусь	732	394	102	693
Великобританія	346	103	57	223
Німеччина	544	290	100	361
Польща	716	256	93	321
Російська Федерація	427	156	48	225
США	1291	92	135	279
Франція	1066	506	92	383
Весь світ	358	33	42	103
Україна у 1990 році, кг	983	853	84	472
Україна у 2010 р. порівняно з 1990 р., %	87,1	35,2	53,6	51,9
У відсотках до України, %				
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0
Аргентина	133,6	-	255,6	105,3
Білорусь	85,5	131,3	226,7	282,9
Великобританія	40,4	34,3	126,7	91,0
Німеччина	63,6	96,7	222,2	147,3
Польща	83,6	85,3	206,7	131,0
Російська Федерація	49,9	52,0	106,7	91,8
США	150,8	30,7	300,0	113,9
Франція	124,5	168,7	204,4	156,3
Весь світ	41,8	11,0	93,3	42,0

Джерело: <http://faostat.fao.org/>

Оскільки у сільськогосподарському виробництві зайнята приблизно половина економічно активного населення світу. Але в країнах, що розвиваються, цей показник становить 2/3 і більше, тоді як у розвинутих країнах – менше 10 %, у США і деяких країнах Західної Європи – тільки 2-3 % [7].

За результатами 2010 року в Україні вироблено трохи менше 860 кг зернових (або 87% рівня 1990 року), 300 кг цукрового буряку (лише 35%), 45 кг м'яса (54%) та 245 кг молока (52%). Лідером з виробництва продукції на одну особу є Франція, США та Аргентина (крім цукрового буряку) та Білорусь (крім зернових). З продукції тваринництва майже всі обрані країни перевищують виробництво на одну особу.

Щодо динаміки фактичних та прогнозованих обсягів виробництва продукції сільського господарства в середині країни, зазначимо. У результаті виконання заходів, передбачених Програмою, у 2015 році очікується забезпечити виробництво: зерна – в обсязі 50 млн.т, цукрових буряків – 25, олійних культур – 15, овочів – 8, картоплі – 18, плодів і ягід – 3,2, молока – 20, м'яса – 5,1 млн.т, яєць – 17 млрд.шт, що, в першу чергу, гарантуватиме досягнення науково обґрунтованих норм споживання харчових продуктів (рис.2) [2].

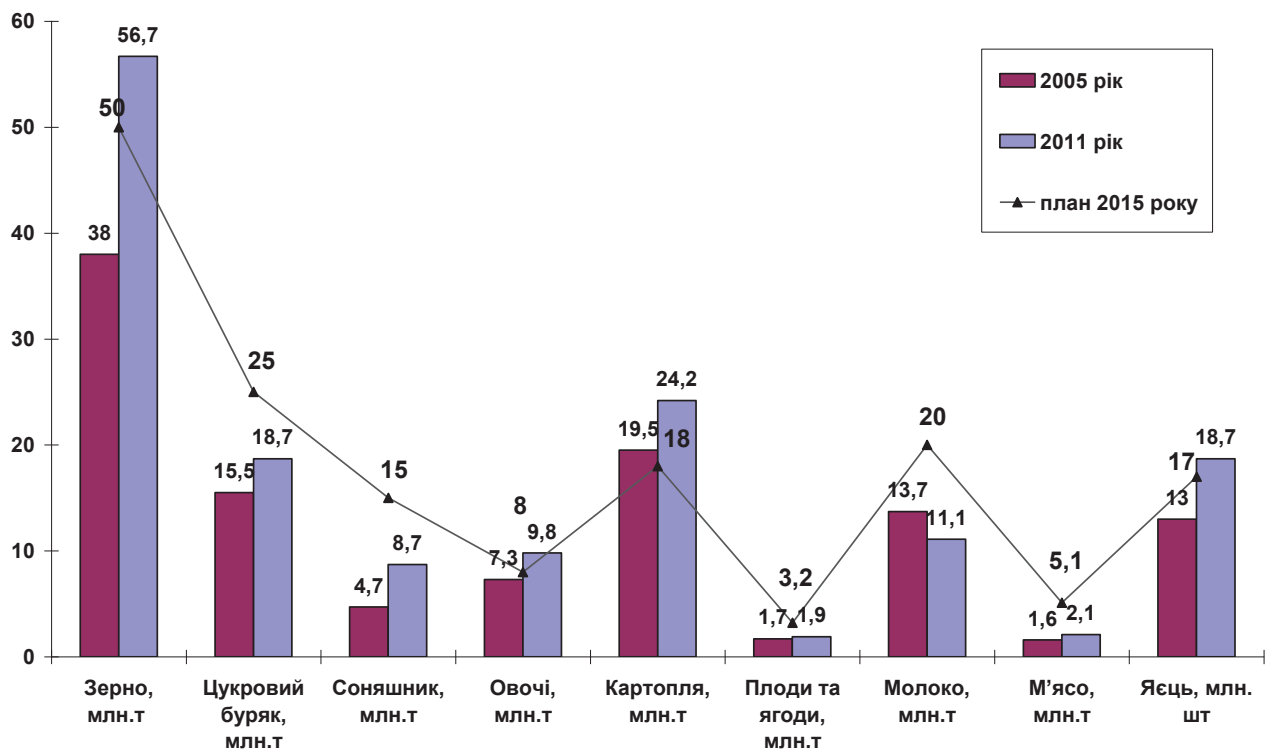

Рис. 2. Фактичний та потенційний обсяг виробництва продукції сільського господарства України за 2005-2015 роки

Спостерігається суттєве відставання фактичного виробництва продукції сільського господарства, а саме: м'яса у 2,4 рази, молока у 1,8 рази, виробництва цукрового буряку та соняшнику у 1,3 та 1,7 рази відповідно. Але навіть зазначені обсяги 2015 року не можуть в повній мірі, виходячи з земельного та трудового (людського) потенціалу, гарантувати підтримку стабільного експортного потенціалу країни.

Незважаючи на все, сільське господарство розвивається майже в усіх країнах. Найбільшими виробниками сільськогосподарської продукції є найбільші за розмірами й кількістю споживачів країни, а саме: США, Канада, Бразилія, Китай, Індія. Однак у країнах, що розвиваються, переважає внутрішнє споживання продукції, тоді як економічно розвинуті країни є найбільшими експортерами та водночас є найбільшими імпортерами сільськогосподарських товарів. Тому Україна має усі можливості для розширення зовнішніх ринків збуту своєї продукції. Що можна досягти тільки інтенсивним шляхом, за рахунок покращення якісних показників, а саме урожайності та продуктивності тварин.

Отже, Україна за роки незалежності жодного разу не перевищила урожайність 1990 р. (дещо приблизилась у 2008 р.), і у 2010 році вона становить лише 27 ц/га, або лише 82% світового рівня, в той час, як у світі спостерігається покращення за 20 років на 27%. При цьому урожайність збільшується, наприклад, в Аргентині у 2,2 рази, США у 1,5 рази, Німеччині на чверть (рис.3).

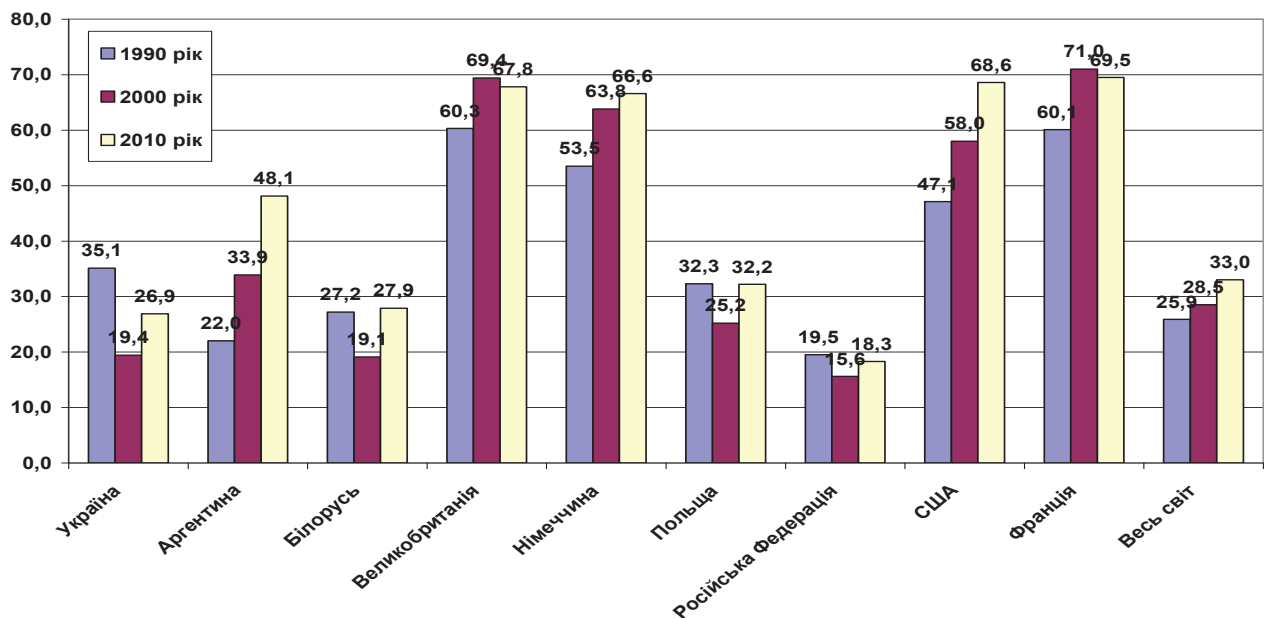

Рис. 3. Динаміка урожайності зернових та зернобобових культур деяких країн світу за 1990-2010 роки, ц/га

Відносно продуктивності тварин, удій молока від однієї корови за останні 20 років в Україні збільшується на 43% до 4,1 т на голову, у світі лише на 6% (рис.4). Що є чи неєдиним позитивним результатом за роки незалежності. Але.

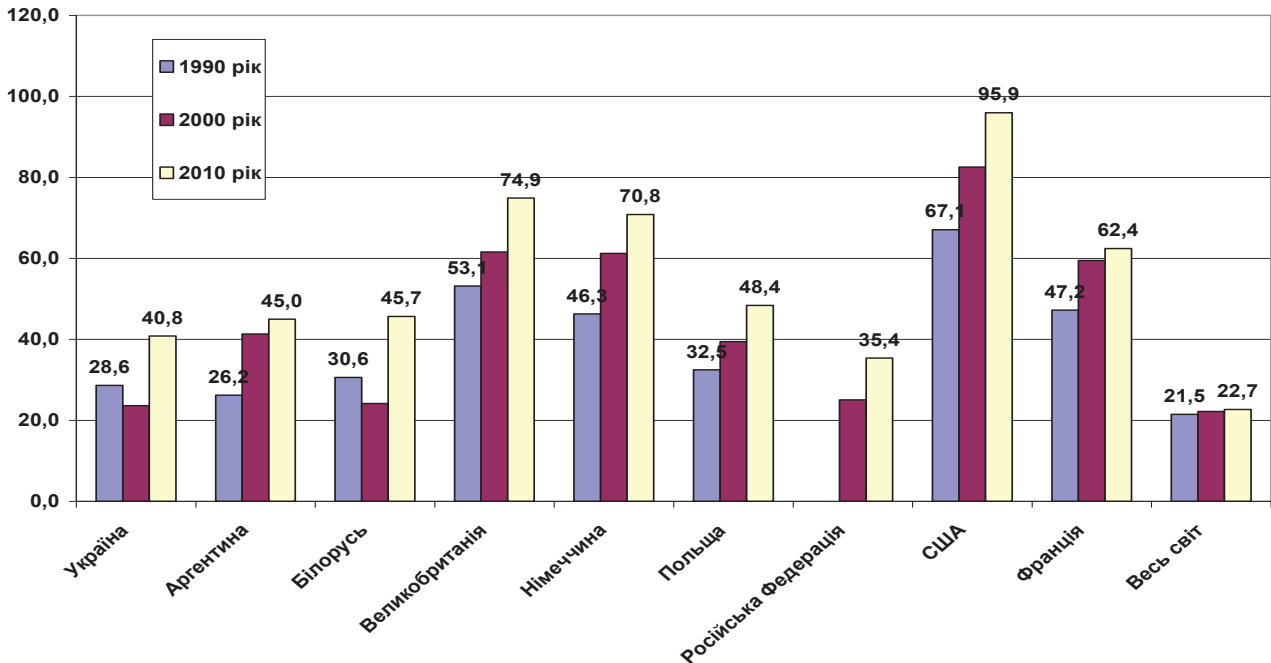

Рис. 4. Динаміка продуктивності корів (удій молока від однієї корови) деяких країн світу за 1990-2010 роки, кг

Але в європейських країнах вихід молока на одну корову у 1,5-1,8 рази, в США у 2,4 рази більший українського рівень.

Останнім етапом є висвітлення динаміки частки українського сільського господарства у світовому виробництві (рис.5).

По всіх без винятку показниках спостерігається суттєве зменшення частки України у світовому виробництві продукції сільського господарства. Основною причиною є значна втрата як у кількісних (обсягах виробництва) так і у якісних (урожайності та продуктивності тварин) показниках.

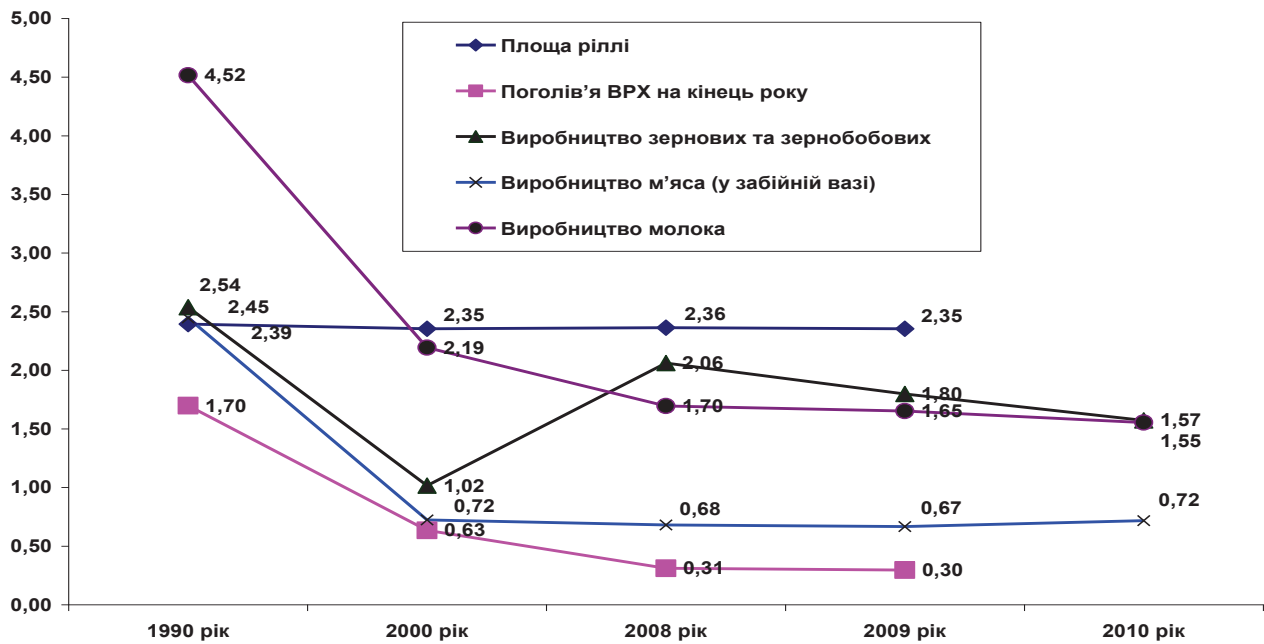

Рис. 5. Частка України у світовому виробництві продукції сільського господарства, %

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Виходячи з порівняння інтенсифікації використання земельних та трудових (людських) ресурсів, обсягів та ефективності виробництва продукції сільського господарства в Україні з сусідніми країнами, лідерами виробництва та світом в цілому, з'ясувалось головне – Україна виробляє значно менше продукції тим самим суттєво втрачаючи частку світового виробництва.

Отже, головною задачею економіки сьогодні є зупинення спаду та інтенсивне нарощування обсягів виробництва, гарантування продовольчої безпеки держави, досягнення національних норм споживання продуктів харчування на душу населення та завойовування зовнішніх ринків. Оскільки Україна має два основні ресурси виробництва конкурентоздатної, експорторієнтовної продукції сільського господарства: родючі ґрунти (землю) та людей, які можуть ефективно працювати і, за рахунок земельного ресурсу й нових технологій, можуть створити український продукт.

Література:

1. Аграрний комплекс – локомотив вітчизняної економіки [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=3388>
2. Постанова «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007 № 1158. [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF>
3. Постанова «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» : від 21.07.2006 № 1001 [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>
4. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>
5. Проект Закону «Про продовольчу безпеку України» № 11378 від 24.10.2012р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=44744
6. Пікус А.Ю. Сільське господарство України: тенденції та перспективи розвитку / А.Ю. Пікус // Вісник Київського національного університету ім.Т. Шевченка : Розділ «Економіка» – 2011. - № 126. – С.51-55
7. Пестушко В.Ю. Географія: Підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: Рівень стандарту, академічний рівень./ В.Ю. Пестушко, Г.Ш. Уваров. – К.: Генеза, 2010. – 304 с.

***Аннотація.** В статті проаналізовано динаміку об'ємів виробництва продукції сільського господарства України; представлено порівняння фактичного об'єму виробництва продукції з прогнозованим в Державній цільовій програмі розвитку українського села до 2015 року; і головне, проаналізовано тенденції розвитку сільського господарства України, світових лідерів і світу в цілому.*

***Ключові слова:** об'єм виробництва, ефективність, сільське господарство, урожайність, світове виробництво.*

***Summary.** The article analyzes the dynamics of the volume of agricultural production in Ukraine, is a comparison of the actual volume of production with a projected volume of production, that specified in the state target program of development of the Ukrainian village until 2015, and most importantly, analyzed trends in Ukraine's agriculture, world countries-leaders agriculture and the world agriculture as a whole.*